

Kritik mot Polismyndigheten bl.a. för att en person togs med till förhör och hölls kvar för förhör trots att det inte fanns förutsättningar för det

Beslutet i korthet: En man stoppades och kontrollerades av polisens insatsstyrka när han kom ut från en restaurang i Göteborg. Han misstänktes för att ha använt narkotika och togs med till förhör. Polisen beslutade också att han skulle kroppsbesiktigas. Sedan kroppsbesiktningen slutförts hölls mannen kvar i nästan tre timmar innan han förhördes. Under tiden genomförde polisen en husrannsakan i mannens bostad för att söka bl.a. efter narkotika. Vid husrannsakan påträffade polisen föremål som gjorde att mannen misstänktes för andra brott. Någon narkotika påträffades inte i bostaden.

JO:s utredning visar att det förekommit betydande fel och brister vid ingripandet mot mannen. Polismyndigheten kritiseras för att polisen agerade alltför kraftfullt och på ett sätt som inte var försvarligt med hänsyn till syftet med ingripandet när de tog kontakt med mannen, för att mannen kroppsvisiterades utan att det fanns förutsättningar för det och för att mannens mobiltelefon togs i beslag. Polismyndigheten kritiseras också för beslutet att ta med mannen till förhör och för att han hölls kvar för förhör i knappt tre timmar trots att det inte fanns förutsättningar för det. Utredningen visar också att Polismyndighetens handläggning präglats av brister i dokumentationen av de åtgärder som vidtogs. I flera fall har de omständigheter som lagts till grund för beslut om tvångsåtgärder preciserats först sedan JO inlett en utredning. JO framhåller i beslutet att detta är oacceptabelt.

Enligt JO ger det som kommit fram intrycket av att polisen redan från början avsett att genomföra en husrannsakan i mannens bostad för att söka efter otillåtna föremål och vidtog åtgärder för att han inte skulle kunna närvara vid den. JO uttalar att detta är allvarligt och att det påverkar förtroendet för polisen på ett negativt sätt.

Den polis som fattat beslut om tvångsåtgärderna har i samband med yttrandet till JO lämnat uppgifter som inte stämmer och uppgifter som i flera avseenden avviker från vad de andra poliser som deltog vid ingripandet har uppgett. JO anser sig inte ha ett tillräckligt underlag för att påstå att polisen medvetet lämnat felaktiga uppgifter till JO, men framhåller att en tjänsteman som lämnar uppgifter till JO har sanningsplikt.

Bakgrund

Den 20 november 2016 ingrep polisens insatsstyrka mot AA när han gick ut från en restaurang i Göteborg. Poliserna sprang fram mot AA och ropade att de var poliser och att han skulle visa händerna. AA fördes till en trappuppgång där han kroppsvisiterades. Klockan 14.15 fattade polisinspektören BB beslut om att AA skulle kroppsbesiktigas och tas med till förhör. Av protokollen över besluten framgår att AA var misstänkt för att ha använt narkotika. BB fattade även beslut om att husrannsakan skulle genomföras i den bil AA kört till platsen för att söka efter missbruksredskap och i AA:s bostad för att söka efter bl.a. narkotika.

AA fördes in till polisstationen kl. 14.45. Samtidigt genomfördes husrannsakan i bilen, och en mobiltelefon togs i beslag. Polisen påträffade inga missbruksredskap i bilen. Kroppsbesiktningen av AA var avslutad kl. 15.05.

Husrannsakan i AA:s bostad genomfördes kl. 15.45. I bostaden påträffades bl.a. en störsändare och en skinningsapparat som togs i beslag. AA misstänktes då även för brott mot lagen om elektronisk kommunikation och för förberedelse till bedrägeri. Polisen påträffade inte någon narkotika i bostaden.

AA förhördes kl. 17.43 och kl. 17.55. Han frigavs kl. 18.15.

Anmälan

I två anmälningar till JO förde AA fram kritik mot att insatsstyrkan hade haft dragna automatvapen och lagt ned honom på marken. Eftersom det fanns en hotbild mot honom blev han skrämdd av polisens agerande. Han förde också fram kritik bl.a. mot att han fick lämna urinprov trots att han inte var påverkad, att polisen tog hans mobiltelefon i beslag och att polisen genomförde en husrannsakan i hans bostad.

Utredning

Inledning

JO begärde att Polismyndigheten skulle yttra sig om den kontroll som gjordes av AA, det våld som användes vid ingripandet, beslaget av en mobiltelefon, kroppsbesiktningen av AA, beslutet att ta med AA till förhör och längden på frihetsberövandet samt husrannsakan i AA:s bostad.

Polismyndighetens yttrande

Polismyndigheten (CC) yttrade sig efter att de befattningshavare som varit delaktiga i ingripandet mot AA fått tillfälle att lämna upplysningar. I yttrandet lämnade Polismyndigheten följande bakgrund till händelsen.

Av en avrapporteringspromemoria upprättad den 28 november 2016 framgår bl.a. följande. Tjänstgörande polis fick den 20 november 2016 syn på AA i personbil i området kring Olskroken i Göteborg. Då AA är en för polisen välkänd person dömd för flera grova våldsbrott och aktuell i stadens gängmiljö beslutade polisen att följa efter. Med tanke på AA:s historik beslutades att han

skulle kontrolleras av insatsstyrkan. Insatsstyrkan var snabbt på plats och utförde kontrollen när AA med sällskap lämnade en restaurang. Under kontrollen uppstod misstanke om narkotika- och dopningsbrott. Utifrån de omständigheter som rådde beslutades om husrannsakan i AA:s bostad för att eftersöka narkotika och dopningspreparat.

Polismyndigheten redovisade följande bedömning.

Kontroll samt våld vid ingripande

Synpunkter från berörda befattningshavare

Beslutsfattaren har uppgett bl.a. följande. AA är en för polisen välkänd person. Han är tidigare dömd för våldsbrott och ingår i ett nätverk som befinner sig i en pågående konflikt med andra kriminella grupperingar där allvarligt och även dödligt våld använts. Polisen har periodvis bedrivit spaning mot AA av olika anledningar. AA har även dykt upp och träffat andra personer som polisen bedrivit spaning mot – personer som är kända för bl.a. hantering av narkotika och vapen. Den 20 november 2016 uppmärksammade polisen AA och en okänd man i en personbil när de körde från AA:s adress. Eftersom AA är inblandad i ovannämnda konflikt bad beslutsfattaren polispersonal att följa efter denne baserat på de rutiner som region Väst arbetar efter. När AA befann sig i centrala Göteborg beslutades om kontroll eftersom det inte kunde uteslutas att AA kunde hamna i en eventuell konfrontation med risk för att någon utsattes för våld. Kontrollen genomfördes på så sätt att polispersonal tog kontakt med AA och inledde ett samtal. Under samtalet uppstod misstankar om flera brott som medförde att polisen fattade beslut om tvångsåtgärder. Eftersom AA är inblandad i en mycket våldsam konflikt kunde det inte uteslutas att AA var beväpnad. AA är dessutom dömd för flera grova våldsbrott. På grund av dessa omständigheter beslutades att insatsstyrkan skulle genomföra kontrollen. Detta för att minimera risken för att någon kom till skada om en situation skulle uppstå där våld eller tvångsmedel behövde användas. AA utsattes inte för något våld vid ingripandet. Den omständigheten att insatsstyrkan används vid kontroller av personer med AA:s historik är en säkerhetsrutin som Polismyndigheten regelmässigt använder. Det handlar om att särskild utbildad polispersonal genomför uppgiften, för att på bästa sätt undvika skador på inblandade parter och allmänheten.

Poliser från insatsgruppen har uppgett bl.a. följande. Gruppen stod i ett trapphus i närheten av den restaurang där de två personer som skulle kontrolleras befann sig. När personerna närmade sig sin bil rusade gruppen fram och skrek – polis. Personerna sträckte då upp händerna i vädret och lade dem sedan på biltaket. En polisman uppger däremot att den person som var närmast förarplatsen först sträckte upp händerna och sedan självmant lade sig på backen. Polismännen höll i personerna när de fördes till närliggande trappuppgång för skyddsvisitation. I övrigt användes inget våld.

Bedömning

Polismyndigheten arbetar aktivt med att minska vissa grupperers beväpning för att förebygga allvarliga våldsbrott. I det arbetet ingår bl.a. att kontakta gruppmedlemmarna. Om det finns skäl att misstänka att en person har på sig farliga tillhyggen som kan bli förverkade får polisen även undersöka personen närmare.

Även om AA tidigare har varit inblandad i våldsamma konflikter framgår det inte av utredningen att det vid det särskilda tillfället var fråga om en sådan situation där risken var stor för att tillhyggen skulle komma till användning och att det därför fanns skäl att undersöka honom närmare. Det kan därför ifrågasättas om det i det aktuella fallet fanns erforderlig grund för en närmare kontroll av AA.

Uppgifterna går isär när det gäller frågan om AA självmant lade sig på marken eller om han uppmanades till detta. Klart är dock att AA hölls fast och leddes

bort till en portuppgång i närheten för kroppsvisitation. Enligt Polismyndighetens mening finns det inte något att invända mot våldsanvändningen i sig.

Beslag av mobiltelefon i fordon

Synpunkter från berörd befattningshavare

Beslutsfattaren har uppgett bl.a. följande. Det aktuella ingripandet resulterade i två brottsanmälningar. Avrapporterande polisman eller han själv har råkat förväxla diarienumren och skrivit in beslaget av telefonen [...] med fel diarienummer. Telefonen är beslagtagen i [ett annat] ärende där det förelåg skälig misstanke om förberedelse till bedrägeri. Båda ärendena har dock hanterats tillsammans och tilldelats samma utredare varför felet inte fått någon reell effekt.

Bedömning

I denna del är det fråga om ett beslag av en mobiltelefon som påträffades i samband med en husrannsakan i AA:s bil [...]. Enligt beslutsfattaren borde beslaget av telefonen rätteligen ha hänförts till [ett] ärende [...] avseende förberedelse till bedrägeri och inte som nu till [ett annat] ärende [...] avseende misstanke om bl.a. narkotikabrott. Polismyndigheten noterar dock att det vid tiden för husrannsakan i AA:s bil ännu inte fanns någon misstanke om bedrägeri och utgår därför ifrån att beslaget är hänfört till rätt ärende [...].

Som framgår av utredningen var AA när beslutet om beslag fattades bl.a. misstänkt för narkotikabrott. I beslutet anges särskilt att gärningen enbart omfattade eget bruk och det är också den brottskoden som har använts. Först i samband med JO:s remiss har beslutsfattaren uppgett att omständigheterna var sådana att det även fanns misstanke om innehav av narkotika. Beslutet motiverades emellertid inte av någon misstanke om innehav av narkotika och inte heller redovisades i beslutet några omständigheter som tyder på att det noga taget motiverades av en sådan misstanke. Polismyndigheten utgår därför fortsättningsvis från att det [...] endast var fråga om misstanke om narkotikabrott genom eget bruk.

Av beslagsprotokollet framgår att den aktuella mobiltelefonen togs i beslag eftersom den skäligen kunde antas ha betydelse för utredningen om narkotikabrott genom eget bruk. Polismyndigheten anser dock att den bevisning som behövdes för att styrka misstanken om narkotikabrott genom eget bruk säkerställdes redan genom polisens beslut om kroppsbesiktning (jfr JO dnr 1839-2016). Beslagsbeslutet har därför saknat laglig grund.

Kroppsbesiktning

Synpunkter från berörd befattningshavare

Beslutsfattaren har uppgett bl.a. följande. Vid polisens kontroll av AA visade denne tydliga tecken på att vara narkotikapåverkad och påverkad av dopningsmedel genom att ha stora pupiller och se ut att svettas onormalt mycket. Han uppträdde nervöst och var ifrågasättande på en nivå utöver det normala. Dessa tecken tydde även på dopningspåverkan i kombination med kroppsliga tecken där bl.a. nackmuskulaturen och käkpartiet var onormalt stora i förhållande till axelpartiet, huvudet och ansiktet. Detta tillsammans med att AA tidigare dömts för narkotikabrott och färsk information om att denne hanterar narkotika ledde till beslutet om kroppsbesiktning genom urinprov.

Bedömning

I brottsanmälan anges att polisen gjorde bedömningen att AA visade tydliga tecken på att vara narkotikapåverkad och att han misstänktes för narkotikabrott genom eget bruk, dopningsbrott genom eget bruk och brott mot lagen om elektronisk kommunikation. I samband med JO:s remiss har beslutsfattaren förtydligat vilka tecken som faktiskt avsågs. Polismyndigheten har ingen

anledning att ifrågasätta beslutet om kroppsbesiktning genom urinprov på grund av misstanke om narkotikabrott genom eget bruk. Eftersom de närmare omständigheter som lades till grund för kroppsbesiktningen inte framgår av utredningen finns det dock skäl att erinra om vikten av sådan dokumentation.

Beslutet att ta med AA till förhör och längden på frihetsberövandet

Synpunkter från berörd befattningshavare

Beslutsfattaren har uppgett bl.a. följande. Med tanke på AA:s våldsamma historik och det faktum att ingripandet gjordes utomhus mitt bland bebyggelse beslutades att kroppsbesiktningen skulle ske i polishuset. Detta för att kroppsbesiktningen skulle kunna utföras i en lugn och trygg miljö för AA och de polisanställda. Eftersom en ny förundersökning inleddes med anledning av fynden i AA:s bostad fördröjdes förhöret en tid. Det hela gjordes dock skyndsamt och till och med av inlånad personal från en annan sektion för att undvika fördröjning. Så snart förhöret var klart släpptes AA från polishuset.

Bedömning

I samband med polisens kontroll utanför restaurangen misstänktes AA för narkotika- och dopningsbrott genom eget bruk. Det kan vid detta tillfälle inte anses ha stått klart för polisen att AA befann sig på själva brottsplatsen. [...] Medtagandet till förhör synes därför ha genomförts utan laga grund.

Det kan konstateras att AA kom in till polisstationen kl. 14.45 och att kroppsbesiktningen avslutades redan kl. 15.05. Enligt Polismyndighetens mening borde AA ha släppts omedelbart därefter och inte som nu först efter förhör.

Husrannsakan [i AA:s bostad]

Synpunkter från berörd befattningshavare

Beslutsfattaren har uppgett bl.a. följande. Beslutet om husrannsakan motiverades av misstanke om narkotikabrott genom eget bruk och innehav. [...] Syftet med husrannsakan var att hitta kvarvarande droger och dopningsmedel som AA ännu inte använt samt de droger som han misstänktes hantera. Eftersom det inte hittades någon narkotika kvarstod inte någon misstanke om innehav efter husrannsakan.

Bedömning

Beslutsfattaren har visserligen numera uppgett att beslutet om husrannsakan i bostaden bl.a. motiverades av misstanke om innehav av narkotika och redovisat de närmare omständigheterna i det avseendet. Av protokollet över husrannsakan framgår dock endast att beslutet om husrannsakan motiverades av misstanke om narkotikabrott genom eget brukande. Därutöver angavs i beslutet inga sådana konkreta omständigheter som enligt JO krävs för att en husrannsakan i bostaden ska få vidtas. Beslutet ifråga har således inte fattats på tillräcklig grund.

Rättslig reglering

Allmänna principer för polisingripanden

Som ett led i samhällets verksamhet för att främja rättvisa och trygghet ska polisens arbete syfta till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp (1 § första stycket polislagen). Till Polismyndighetens uppgifter hör bl.a. att förebygga, förhindra och upptäcka brottslig verksamhet och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten (2 § 1 polislagen).

En polis som ska verkställa en tjänsteuppgift ska ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Om

polisen måste använda tvång, ska detta ske endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet ska uppnås. (Se 8 § första stycket polislagen.)

Användning av våld

I 10 § polislagen regleras polisens befogenhet att använda våld. Enligt bestämmelsen får en polis, i den mån andra medel är otillräckliga och det med hänsyn till omständigheterna är försvarligt, i vissa situationer använda våld för att genomföra en tjänsteåtgärd. Det gäller bl.a. om polisen möts med våld, om någon som ska frihetsberövas gör motstånd eller försöker undkomma, om en straffbelagd handling ska avväjas och om åtgärden är oundgängligen nödvändig för att allmän ordning eller säkerhet ska upprätthållas och det är uppenbart att den inte kan genomföras utan våld.

Allmänna principer om tvångsmedel

Det finns ett antal allmänna principer som gäller för både beslut om och genomförande av tvångsmedel, bl.a. ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna. Ändamålsprincipen innebär att ett tvångsmedel endast får användas för det ändamål som angetts i lagstiftningen. Behovsprincipen innebär att ett tvångsmedel endast får användas om det avsedda resultatet inte kan uppnås med andra, mindre ingripande medel. Av proportionalitetsprincipen följer att ett tvångsmedel endast får användas om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller de men som åtgärden innebär för den misstänkte eller andra inblandade. (Se bl.a. Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, tredje uppl., s. 22 f. och JO:s beslut den 17 april 2014, dnr 1151-2013.)

Kroppsvsitation

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott som det kan följa fängelse på får kroppsvisiteras för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller i förvar eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet eller om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet. Med kroppsvsitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig. (Se 28 kap. 11 § rättegångsbalken.)

En polis som griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon får i anslutning till ingripandet kroppsvisitera denne i den utsträckning som är nödvändig av säkerhetsskäl för att vapen eller andra farliga föremål ska kunna tas om hand eller för att hans eller hennes identitet ska kunna fastställas (19 § första stycket polislagen).

En polis får även kroppsvisitera en person i den utsträckning som behövs för att söka bl.a. efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa, om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att

ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken (19 § andra stycket polislagen).

Kroppsbesiktning

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott som det kan följa fängelse på får kroppsbesiktigas, bl.a. för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet. Med kroppsbesiktning avses en undersökning av människokroppens yttre och inre samt att ta prov från människokroppen och undersöka sådana prov. (Se 28 kap. 12 § rättegångsbalken.)

En polis får ta med den som ska kroppsbesiktigas till den plats där åtgärden ska genomföras. Den som ska kroppsbesiktigas får hållas kvar för ändamålet upp till sex timmar eller, om det finns synnerliga skäl, ytterligare sex timmar. (Se 28 kap. 13 a § rättegångsbalken.)

Husrannsakan

Om det finns anledning att anta att det har begåtts ett brott som det kan följa fängelse på får en husrannsakan göras hos den som är skäligen misstänkt för brottet, bl.a. för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet (28 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken).

En husrannsakan får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller de men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller andra inblandade (28 kap. 3 a § rättegångsbalken).

Undersökningsledaren, åklagaren och rätten får besluta om husrannsakan (28 kap. 4 § rättegångsbalken).

Skälig misstanke

JO har vid flera tillfällen uttalat att det krävs att det finns konkreta omständigheter som med viss styrka pekar på att en misstänkt har begått den gärning som misstanken avser för att personen ska anses vara skäligen misstänkt för ett brott. Omständigheterna måste alltså vara av det slaget att de ger upphov till en faktabaserad misstanke. Det är emellertid inte möjligt att lägga fast några mer bestämda riktlinjer för vad som ska krävas för att en misstanke ska anses vara skälig. Frågan får i stället besvaras från fall till fall, och vanligen finns det ett visst utrymme för olika bedömningar. JO har dock i ett antal beslut uttalat sig om vad som krävs för att besluta om husrannsakan i en bostad på grund av misstanke om ringa narkotikabrott. Om polisen påträffar en sådan misstänkt på en annan plats än i bostaden kan inte endast den misstanken läggas till grund för ett beslut om husrannsakan i bostaden för att leta efter narkotika. Det krävs någon konkret omständighet som talar för att brukaren innehar narkotika och att den finns just i bostaden eller att det finns annan bevisning om sådant brott. (Se t.ex. JO 2016/17 s. 383, dnr 971-2015, och JO:s beslut den 2 februari 2017, dnr 1912-2015.)

Beslag

Föremål som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott eller vara avhänt någon genom brott eller förverkat på grund av brott får tas i beslag (27 kap. 1 § rättegångsbalken).

Medtagande till förhör och kvarstannande för förhör

I första hand bör polisen överväga att hålla förhör på brottsplatsen. I vissa fall kan det dock vara nödvändigt att hålla förhör på en annan plats. (Se Gunnel Lindberg, a.a., s. 160–161.)

Den som befinner sig på en plats där ett brott förövas är på tillsägelse av en polis skyldig att följa med till ett förhör som hålls omedelbart därefter. Vägrar förhörspersonen utan giltig orsak, får polisen ta med honom eller henne till förhöret. För vissa allvarligare brott gäller samma sak för den som befinner sig inom ett område i anslutning till en plats där ett brott nyligen förövats. (Se 23 kap. 8 § rättegångsbalken.) När man bedömer om en person ska tas med till förhör ska man beakta bl.a. brottets svårhetsgrad, betydelsen ur utredningssynpunkt av de upplysningar som han eller hon kan lämna samt angelägenheten av att upplysningarna lämnas av just honom eller henne och just vid det aktuella tillfället. Polisen måste göra en avvägning mellan kravet på en omedelbar utredning och det rimliga i att använda tvång. Medtagande till förhör kan användas vid alla typer av brott. Om brottet är lindrigt talar det dock emot att ta med en person till förhör. (Se Gunnel Lindberg, a.a., s. 163.)

Enligt bestämmelsen ska förhöret med den som tagits med till förhör hållas omedelbart. Det är dock acceptabelt med en kortare fördröjning om det är nödvändigt för att polisen ska kunna avsluta andra arbetsuppgifter och förbereda förhöret. (Se Gunnel Lindberg, a.a., s. 168.)

Den som inte är anhållen eller häktad är inte skyldig att stanna kvar för förhör längre än sex timmar. Är det av synnerlig vikt att den som kan misstänkas för brottet är tillgänglig för fortsatt förhör är han eller hon skyldig att stanna kvar ytterligare sex timmar. Sedan förhöret avslutats eller när den tid som förhörspersonen är skyldig att stanna kvar har gått ut får han eller hon omedelbart avlägsnas. (Se 23 kap. 9 § rättegångsbalken.)

Om det visar sig att ett förhör inte kan påbörjas inom den tid som med hänsyn till omständigheterna är acceptabel får förhörspersonen inte hållas kvar. Det är vidare inte tillåtet att hålla kvar någon medan andra åtgärder, t.ex. en husrannsakan, genomförs eller för att någon annan åtgärd som inte har direkt samband med förhöret ska hinna slutföras. (Se vidare Gunnel Lindberg, a.a., s. 187.)

Dokumentation

Över en husrannsakan ska det föras protokoll där bl.a. skälen för åtgärden och syftet med den ska anges (28 kap. 9 § rättegångsbalken). Av protokollet ska det bl.a. tydligt framgå vilka brottsmisstankar som motiverat husrannsakan och

vilka omständigheter som legat till grund för beslutet (se t.ex. JO 2009/10 s. 72, dnr 1516-2007, och JO:s beslut den 4 november 2015, dnr 7064-2014, samt JO:s beslut den 23 september 2016, dnr 880-2015 och 1783-2015). Det är också viktigt att dokumentationen görs i så nära anslutning till husrannsakan som möjligt (se JO 2017/18 s. 282, dnr 263-2016).

Det ska föras protokoll över en kroppsvisitation eller en kroppsbesiktning, där bl.a. skälen för åtgärden och syftet med den ska anges (28 kap. 9 och 13 §§ rättegångsbalken). Även över beslag ska det föras protokoll. Ändamålet med beslaget och det som förekommit ska anges, och det beslagtagna föremålet ska beskrivas noga (27 kap. 13 § rättegångsbalken).

Beslut om att någon ska tas med till förhör eller stanna kvar för förhör ska dokumenteras (se Gunnel Lindberg, a.a., s. 169 och 190, och det allmänna rådet i Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation enligt 27 och 28 §§ polislagen, RPSFS 2011:12, FAP 100-2).

Det är av stor vikt från rättssäkerhets- och kontrollsynpunkt att beslut om tvångsmedel dokumenteras klart och noggrant. Det får för en enskild inte råda något tvivel om varför han eller hon har blivit utsatt för ett polisingripande (se JO:s beslut den 14 juli 2016, dnr 2919-2015).

Bedömning

Kontrollen av AA och kroppsvisitationen

Polismyndigheten har anfört att myndigheten arbetar aktivt med att minska vissa gruppers beväpning för att förebygga allvarliga våldsbrott och att det i det arbetet bl.a. ingår att kontakta gruppmedlemmarna. Jag har inget att invända mot detta under förutsättning att polisen agerar på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till syftet med kontakterna och övriga omständigheter. Alla kontakter måste givetvis ske inom ramen för gällande regler.

BB har uppgett att han gjorde bedömningen att det inte kunde uteslutas att AA var beväpnad och kunde hamna i en konfrontation där det fanns risk för våld. I likhet med Polismyndigheten är jag tveksam till om den information som polisen hade om AA gav stöd för bedömningen att det vid det aktuella tillfället fanns en sådan risk för att AA skulle använda vapen att det fanns förutsättningar för en kroppsvisitation för att söka efter vapen med stöd av 19 § andra stycket polislagen. Jag konstaterar också att det i den dokumentation som upprättades efter ingripandet inte anges att kroppsvisitationen av AA genomfördes med stöd av den bestämmelsen och att de ingripande poliserna från insatsstyrkan uppgett att de genomförde en skyddsvisitation av AA. Jag utgår därför från att kontrollen av AA inte syftade till att genomföra en kroppsvisitation för att söka efter vapen och att den i stället genomfördes som ett led i det förebyggande arbete som Polismyndigheten redogjort för.

BB har beskrivit att kontrollen av AA genomfördes på så sätt att polisen tog kontakt med AA och inledde ett samtal. Utredningen visar emellertid att det inte

stämmer. Av uppgifterna från de ingripande poliserna från insatsstyrkan framgår att de väntade på AA i ett trapphus och sedan sprang fram mot honom och ropade "Polis – visa händerna". Det är också vad AA uppgett i sin anmälan. Inget har kommit fram som ger anledning att betvivla AA:s uppgift att poliserna var beväpnade och att han kände sig tvingad att lägga sig ned på marken. Eftersom syftet med ingripandet – såvitt kan bedömas – var att ta kontakt med AA i polisens förebyggande arbete, agerade de ingripande poliserna enligt min bedömning alltför kraftfullt och på ett sätt som inte var försvarligt med hänsyn till syftet med ingripandet.

Av uppgifter från poliserna från insatsstyrkan framgår att AA fördes till en närliggande trappuppgång där han skyddsvisiterades i väntan på att andra poliser skulle ta över. Som jag uppfattar saken var AA i det skedet ännu inte misstänkt för brott och inte heller frihetsberövad på någon annan grund. Det fanns därför inte förutsättningar att kroppsvisitera honom av säkerhetsskäl. En sådan kroppsvisitation får endast utföras i anslutning till att en polis griper eller annars omhändertar eller avlägsnar någon.

Beslutet om kroppsbesiktning

Av den dokumentation BB upprättade samma dag som ingripandet gjordes framgår att AA togs med för kroppsbesiktning eftersom han visade tydliga tecken på narkotikapåverkan. Först i samband med JO:s utredning har BB preciserat vilka tecken på narkotikapåverkan han avsåg. Han har också angett ytterligare omständigheter som han lade till grund för beslutet om kroppsbesiktning.

BB har bl.a. uppgett att AA var nervös och ifrågasättande på ett sätt som inte var normalt. Dessa uppgifter motsägs dock delvis av en av poliserna från insatsstyrkan som uppgett att han uppfattade situationen som väldigt lugn, att poliserna och de kontrollerade personerna småpratade sporadiskt och att han inte hörde några hårda ord utbytas. Jag är mycket tveksam till värdet av de uppgifter BB nu lämnat. Jag anser mig dock inte ha tillräcklig grund för att ifrågasätta bedömningen att AA var skäligen misstänkt för att ha använt narkotika och att det därför fanns förutsättningar att ta med honom för kroppsbesiktning. Eftersom beslutet om kroppsbesiktning inte avsåg misstanken om dopningsbrott tar jag inte ställning till om det fanns grund för den misstanken.

Det är en brist att de omständigheter som lades till grund för beslutet om kroppsbesiktning inte dokumenterades på ett fullständigt sätt.

Beslaget av mobiltelefonen

BB har uppgett att mobiltelefonen togs i beslag eftersom den kunde antas ha betydelse för utredningen av misstanken om förberedelse till bedrägeri och att beslaget av misstag skrivits in i ärendet där AA var misstänkt för att ha använt narkotika. BB:s påstående är anmärkningsvärt eftersom misstanken om förberedelse till bedrägeri uppkom först senare under eftermiddagen när polisen

genomförde husrannsakan i AA:s bostad. I likhet med Polismyndigheten utgår jag från att beslaget dokumenterats i rätt ärende.

Av dokumentationen över husrannsakan i bilen och beslaget av mobiltelefonen framgår att husrannsakan grundades på misstanken om att AA hade använt narkotika och att mobiltelefonen togs i beslag eftersom den kunde antas ha betydelse för utredningen av det brottet. Den bevisning som behövdes för att styrka misstanken om att AA hade använt narkotika säkerställdes dock redan genom beslutet om kroppsbesiktning (se mitt beslut den 8 december 2016, dnr 1839-2016). Med utgångspunkt i dokumentationen över åtgärderna fanns det därmed inte förutsättningar för att ta mobiltelefonen i beslag.

Husrannsakan i AA:s bostad

I beslutet om husrannsakan anges att det grundades på att AA var misstänkt för att ha använt narkotika. En misstanke om detta kan, som framgått, inte ensam läggas till grund för ett beslut om husrannsakan i den misstänktes bostad för att leta efter narkotika. Det krävs någon konkret omständighet som talar för att brukaren innehar narkotika och att den finns just i bostaden, eller att det finns annan bevisning om sådant brott. I så fall ska det av dokumentationen över husrannsakan framgå att den misstänkte är misstänkt även för innehav av narkotika.

I en avrapporteringspromemoria som upprättades åtta dagar efter händelsen antecknade BB att de omständigheter som rådde vid kontrollen av AA gjorde att han beslutade om husrannsakan i AA:s bostad för att söka efter narkotika och dopningspreparat. Varken av avrapporteringspromemorian eller av protokollet över husrannsakan framgår dock vilka dessa omständigheter var.

Först i samband med JO:s utredning har BB preciserat de omständigheter han lade till grund för beslutet om husrannsakan, bl.a. att det fanns färsk information om att AA hanterade narkotika. Någon närmare beskrivning av vad denna information gick ut på finns inte. Även här är jag mycket tveksam till värdet av de uppgifter BB nu lämnat och om det har funnits förutsättningar för husrannsakan i AA:s bostad. Det är under alla förhållanden oacceptabelt att omständigheter som läggs till grund för en tvångsåtgärd preciseras först sedan JO inlett en utredning. Det gäller särskilt vid ingripande åtgärder som husrannsakan i en bostad.

Beslutet att ta med AA till förhör och längden på frihetsberövandet

En grundläggande förutsättning för att en person som ska höras ska kunna tas med till förhör på en annan plats är att det står klart för polisen att förhörspersonen befinner sig på en brottsplats. Det är inte tillräckligt med allmänna misstankar i det hänseendet (se JO:s beslut den 10 mars 1986, dnr 1628-1983).

Av protokollet över beslutet att ta med AA till förhör framgår att det avsåg ett förhör om misstanken om att AA använt narkotika. Av utredningen framgår

dock inte någon omständighet som enligt min uppfattning hade kunnat leda polisen till slutsatsen att AA använt narkotika på den plats där han kontrollerades. Av utredningen framgår inte heller varför förhör med AA inte kunde hållas på platsen och inte heller om AA vägrade följa med till platsen där förhöret skulle hållas. Redan av dessa anledningar saknades det förutsättningar för beslutet att ta med AA till förhör. Enligt min bedömning var omständigheterna inte heller sådana att det, särskilt mot bakgrund av det misstänka brottet, var proportionerligt att ta med AA till förhör.

Jag konstaterar dock att polisen enligt bestämmelserna i 28 kap. 13 a § rättegångsbalken fick ta med AA för att genomföra kroppsbesiktningen. Så snart kroppsbesiktningen slutförts skulle han ha frigetts. AA hölls emellertid kvar till följd av beslutet att ta med honom till förhör. Eftersom förhöret endast skulle avse en misstanke om bruk av narkotika och ett sådant förhör får antas vara enkelt att genomföra, var det enligt min mening inte acceptabelt med annat än en mycket kort fördröjning innan förhöret hölls. Förhöret med AA hölls dock nästan tre timmar senare. BB har uppgett att förhöret fördröjdes på grund av att en ny förundersökning inleddes med anledning av de fynd som gjordes i AA:s bostad. Som framgått är en förhörsperson dock inte skyldig att stanna kvar medan andra åtgärder verkställs eller medan åtgärder som inte har direkt samband med förhöret slutförs. Det är därför enligt min mening oacceptabelt att AA inte frigavs i nära anslutning till att kroppsbesiktningen slutfördes, oavsett om polisen då hade kunnat genomföra ett förhör.

Det är en brist att grunderna för beslutet att ta med AA till förhör och de överväganden som gjordes om att AA skulle hållas kvar för förhör inte dokumenterades.

Sammanfattning och avslutande synpunkter

Utredningen visar att det förekommit betydande fel och brister vid ingripandet mot AA. Det som kommit fram ger intrycket av att polisen redan från början avsett att genomföra en husrannsakan i AA:s bostad för att söka efter otillåtna föremål och vidtog åtgärder för att han inte skulle kunna närvara vid den. Jag fäster därvid särskilt avseende vid att BB uppgett att beslaget av mobiltelefonen avsåg misstanken om förberedelse till bedrägeri trots att den misstanken, enligt vad som framgår av utredningen, ännu inte uppkommit när telefonen togs i beslag och att AA hölls kvar i knappt tre timmar för ett normalt sett enkelt förhör om en misstanke om bruk av narkotika medan polisen genomförde en husrannsakan i hans bostad. Även den bristfälliga dokumentationen av de tvångsåtgärder som vidtogs och att omständigheter till grund för dem angetts först i efterhand bidrar till det intrycket. Att handläggningen ger intrycket att polisen använt tvångsåtgärder för andra syften än de är avsedda för är allvarligt och påverkar förtroendet för polisen på ett negativt sätt.

Polismyndigheten ska kritiseras för att polisen agerade alltför kraftfullt och på ett sätt som inte var försvarligt med hänsyn till syftet med ingripandet när de tog

kontakt med AA och för att han kroppsvisiterades utan att det fanns förutsättningar för det. Polismyndigheten ska också kritiseras för att en mobiltelefon togs i beslag samt för att AA togs med till förhör och hölls kvar för förhör i knappt tre timmar trots att det inte fanns förutsättningar för det.

Slutligen ska Polismyndigheten kritiseras för de dokumentationsbrister som genomgående präglade handläggningen. Detta har bl.a. lett till att grunderna för kroppsbesiktningen av AA och husrannsakan i AA:s bostad inte har dokumenterats på ett fullständigt sätt samt att det saknas dokumentation om de överväganden som gjordes i frågan om att ta med AA till förhör och att hålla kvar honom för förhör. Det är ett grundläggande krav ur rättssäkerhets- och kontrollsynpunkt att beslut och åtgärder dokumenteras i enlighet med de bestämmelser som gäller. Som jag framhållit ovan är det oacceptabelt att omständigheter som läggs till grund för en tvångsåtgärd preciseras först sedan JO inlett en utredning.

Som framgått har BB i samband med yttrandet till JO lämnat uppgifter som inte stämmer, t.ex. om det sätt polisen tog kontakt med AA på och att beslaget av mobiltelefonen avsåg misstanken om förberedelse till bedrägeri. Han har vidare i flera avseenden lämnat uppgifter som avviker från vad de andra poliser som deltog vid ingripandet mot AA har uppgett. Jag är mot den bakgrunden överlag tveksam till sanningshalten i de uppgifter som BB lämnat. Jag anser mig dock inte ha ett tillräckligt underlag för att påstå att BB medvetet lämnat felaktiga uppgifter till JO.

Det finns emellertid anledning att understryka att en tjänsteman som lämnar uppgifter till JO har sanningsplikt. Jag förutsätter att Polismyndigheten för sina anställda inskräper vikten av att upplysningar som lämnas till JO är korrekta och sanningsenliga.

Ärendet avslutas.